

Um Ásetingar og Orðingar

1.0 Mál og orðingar

2.0 Málbygnaðurin

3.0 Lógarbygnaðurin

4.0 Nøkur orð um orð

Føroyskt Úrtak

Greinin viðger føroyskt lógarmál. Mál er annað enn navnorð. Gott føroyskt mál krevur, at vit duga at byggja setningar, duga at nýta sagnorð fyrisetingar saman og duga at orða okkum greitt. Tá vit nýta málið at smíða lóg, mugu vit bæði hugsa um ásetingar og orðingar. Gamla lógarmálið var hópin lættari at lesa og segði kortini tað sama sum torskilda málið á okkara døgum.

English Summary

Title: On provisions and formulations. The article is a survey of the language of law as used in ancient Faroese legal texts, Danish legislation and current Faroese legalese. Especial attention is given to the importance of verbs in the Faroese language and their usage with prepositions. Too much emphasis has been laid on translating nouns and, regrettably, too little effort made to construct proper Faroese sentences using verbs and

¹ Lógekønur, bac. og cand. jur. frá København og LL.M. frá Aberdeen. Fyrsti ritstjóri á Føroyskum Lógar Riti, enn limur í ritstjórnini. Fyrr starvsettur grundlógarnevndarskrivari og rættarskipanarnevndarskrivari. Eg takki Valdemari Dalsgaard, fyrrverandi lærara, fyri at beina mær leiðina málsliga. Eg havi tó alla ábyrgd sjálvur fyri brek, lýti og turrslígt mál.

verbs in connection with prepositions as the operative words. It is pointed out that ancient legal language can often say more easily what contemporary law obscures in idiosyncratic legal gobbledegook.

1.0 Mál og orðingar

Men Justianus er turrur sum mjøl,
og má sum alt annað skolast niður við øl.
Og úrslit hareftir – eitt fjarrit til Hull:
∴ Teodor tvey komma null ∴:

Tonglatummas: Teodor hjá Trolpól

Lóg er turr. Hetta eru flestøll samd um. Vandin kann vera, at juran tí skal skolast niður. Størri vandi man vera, at fólk ikki skilja lógina. Enn størri vandi, at lógvæn halda, at lógvæstir skulu vera turrir.

Tey lógvænu munnu kenna orðalistan hjá Sigurði Joensen sála, Føroyskt Løgfrøðimál. Hesin orðalistin var grundarlag undir eini undirvísing í lógvæmáli, sum eg ikki sjálvur kenni til, tíverri. Á føroyamálsdeildini á Fróðskaparsetrinum er orðalistin síðani dagførdur og vorðin teldutøkur.

Alt gott um orðalistan, men hann kann ikki standa einsamallur. Eins og orðabókin og mállæran standa lið um lið á bókhillini, mugu orðalistin og ein lógvæmállæra tvinnast saman. Eg haldi, at okkum tørvar eina mállæru innan lógvæmál. Hartil kemur, at orðalistin er ein danskur-føroyskur orðalisti. Hann royndir at umseta long dansk navnorð til long føroysk navnorð. Okkum tørvar bæði lýsing av føroyskum lógvæmáli og vegleiðing at halda okkum til.

Henda greinin fer undir at lýsa lógvæmálið í Føroyum. Taka fólk undir, fer at bera til hjá okkum at fullfígga tað, sum Sigurð og aðrir hava byrjað.

1.1 Annað skal enn orðabrask

Føroyskar lógir eru, meginparturin, hugsaðar á donskum. At tær eru stavsettar á føroyskum, ger tær ikki til nøktandi mál. Er setningurin bygdur á sama hátt sum danska fyrmyndin, og long torskild nýgjord navnorð sett á plássíð, har eitt latínsk fremmandaorð stóð, tá er lítið vunnið.

Føroyskar lógir mugu bæði vera bygdar eftir føroyskum síði og vera greiðar. Væl skrivaðar reglur kunnu geva sjálvst lesarum uttan nakra

løgfrøðiútbúgving greiða fatan. Illa orðaðar reglur kunnu ørkymla sjálvt teir lógarkønastu.

Henda grein viðger tveir tættir – lóg og mál. Lógarparturin er tað, sum verður ásett – tað sum mann bestemmar. Málparturin er, hvussu tað verður sagt – hvussu mann sigur tað.

Lat okkum nú fyrst hyggja at nøkrum dómum um ásetingar. Síðani ber til at viðgera einstøk evni og fyrbrigdi.

Dømi 1: FRpL § 69

§ 69. Til nævning eller domsmand kan med de af § 70 følgende undtagelser udtages enhver uberygtet mand eller kvinde, der har valget til folketinget, medmindre den pågældende fylder 70 år inden udløbet af det tidsrum, for hvilket grundlisten gælder, eller på grund af åndelig eller legemlig svagheit eller utilstrækkeligt kendskab til det danske eller til det færøske sprog er ude af stand til at fyldestgøre en nævnings og domsmands pligter.

Ein setningur uppá 69 orð við 1 høvuðssetningi og 3 eykasetningum. Tveir av eykasetningunum eru forklárandi, ein er treytaður. Annar av teimum forklárandi eykasetningunum býtir tann treytaða eykasetningin í tvey. Soleiðis verður setningurin býttur í 5 fragment. Neyvan ber til at lesa setningin uttan at anda ímillum!

Meiningin man vera:

§ 69. Allir fólkatingsveljarar kunnu gerast nevningar ella dómsmenn. Tó ikki tey, sum eru eldri enn 70 ár, eru ov veik ella hava forðandi málsligar trupulleikar.

Tveir setningar við tilsamans 23 orðum. Tann seinni hevur ein eykasetning – við pausukomma.

Seinna orðingin er innihaldsliga *ikki neyvt* tann sama. Men mestsum. Millum munanna er, at orðið ‘fólkatingsveljari’ er nýtt fyri ‘mand eller kvinde, der har valget til folketinget’. ‘Eldri enn 70 ár’ er nýtt fyri ‘medmindre den pågældende fylder 70 år inden udløbet af det tidsrum, for hvilket grundlisten gælder’ – lat dómáran avgera skeringisdagin! Undantøkini í § 70 kunnu koma fyri í § 70. Tað er vanlig á óneyðugt at siga: “eftir hesa §’ina kemur ein onnur, sum er undantak frá heinni.”

1.2 Stýrisskipanarlógin

Stýrisskipanarlógin er eitt tað besta dømi um óheppið ella óansið lógarmál og lógarsmið. Hetta er ikki í sjálvum sær nøkur atfinning at lógini í innihaldi, uttan heldur í formi.

Lógin er smíðað á henda hátt: Danska lógin (grundlógin) er nýtt sum alnamát. Nýggja lógin er tí fyri tað mesta ein umseting. Tá føroyska arbeiðið var liðugt, umsetti ein juristur lógina til danskt. (Hetta var tann síðsta løgtingslógin við donskum parallelteksti.) Hann rættaði tá eisini føroyska tekstin, so teksturin gjørdist líkari danska tekstinum. Málsiga merkir hetta, at ásetingarnar eru hugsaðar og skrivaðar á donskum – gomlum týsk-donskum kancellimáli – og so umsettar orð fyri orð til føroyskt.

Niðanfyrir er ein roynd at broyta orðingarnar til frægari føroyskt.

Stýrisskipanarlógin	Broytt orðing
§ 6 Stk. 2. Løgtingið eins væl og løgmaður kunnu, nær ið vera skal, skriva út nýval, sum hevur við sær, at tey løgtingsumboð, ið verið hava, falla burtur, tá ið nývalda løgtingið er sett.	Bæði løgtingið og løgmaður kunnu skriva út val. Eftir val fella gomlu løgtingsumboðini burtur, tá nýggja tingið er sett.
§ 29 Stk. 2. Løgmaður kann eisini í øðrum førum loysa úr embæti landsstýrismann og skal loysa landsstýrismann úr embæti, um tað við atkvøðugreiðslu í løgtinginum, har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri, verður samtykt, at løgtingið ikki longur hevur álit á landsstýrismanni.	Løgmaður kann eftir egnari meting loysa landstýrismann úr starvi. Løgtingið kann við avgjördum meiriluta samtykkja misálit á landstýrismann, og skal løgmaður tá loysa hann úr starvi.
§ 30. Um tað við atkvøðugreiðslu á løgtingi, har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri, verður samtykt, at løgtingið ikki longur hevur álit á lögmanni, skal løgmaður biðja løgtingsformannin loysa seg úr embæti.	Løgtingið kann við avgjördum meiriluta samtykkja misálit á lögmann. Løgtingsformaðurin loysir tá lögmann úr starvi.

Kári á Rógvi: Um ásetingar og orðingar

<p>§ 53 Stk. 3. Samstundis sum slík avtala verður lögð fyri lögtingið til góðkenningar, boðar landsstýrið frá, hvørjar lögtingslógir og hvørji ríkislógartilmæli, neyðug eru, til tess at millumlandasáttmálin kann verða útintur.</p>	<p>Landsstýrið boðar lögtinginum frá, hvørjar lógir eru neyðugar til tess at útinna sáttmálar millum landa.</p>
---	---

Dømi 2: SL § 29(2)

§ 29 Stk. 2. Løgmaður kann eisini í øðrum førum loysa úr embæti landsstýrismann og skal loysa landsstýrismann úr embæti, um tað við atkvøðugreiðslu í lögtinginum, har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri, verður samtykt, at lögtingið ikki longur hefur álit á landsstýrismanni.

Meiningin er:

1. Løgmaður kann (frítt) koyra landsstýrismann frá.
2. Lögtingið kann við avgjörðum meiriluta samtykkja misálit á landsstýrismann.
3. Løgmaður skal formliga loysa landsstýrismann úr starvi, tá tingið samtykkir misálit.

Í broytingini omanfyri sigi eg 1) – punktum – 2) – komma – 3) – punktum. Í staðin fyri at siga: ‘við atkvøðugreiðslu á lögtingi, har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri’ brúka vit tað vanligu hugtakið í lóg ‘avgjördur meiriluti’ (á útlenskum absolut flertal /absolute majority). Til tess at ongin ivi skal vera, kann hugtakið ‘avgjördur meiriluti’ lýsast í viðmerkingunum ella í eini lýsingaráseting. Sama langa, umstendiga lýsing sæst bæði í §29(2) og í §30 – óneyðugt.

Dømi 3: SL § 30

§ 30. Um tað við atkvøðugreiðslu á lögtingi, har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri, verður samtykt, at lögtingið ikki longur hefur álit á lögmanni, skal lögmaður biðja lögtingsformannin loysa seg úr embæti.

<p>Setningurin byrjar við einum (sundurbýttum) treytaðum eykasetningi.</p>	<p>Um tað við atkvøðugreiðslu á lögtingi... ...verður samtykt</p>
<p>So kemur ein (innskotin) forklárandi eykasetningur.</p>	<p>har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri</p>

Síðani kemur tann veruligi kjarnin.	at lögtingið ikki longur hevur álit á lögmanni
So at enda enn ein treytaður eykasetningur.	Skal lögmaður biðja lögtingsformannin loysa seg úr embæti.

Lógásetingin er henda:

1. Ein kvalifiserað innihaldslig heimild (kompetansunormur): Lögtingið kann koyra lögmann frá (heimildin). Hetta skal samtykkjast við avgjærdum meiriluta (kvalifikatióin).
2. Ein formlig heimild: Lögtingsformaðurin loysir lögmann úr starvi (formliga).
3. Ein formlig ágerð (forholdsnormur, direktiv): Lögmaður skal, tá hann er koyrdur frá, biðja lögtingsformannin loysa seg úr starvi.
4. Ein allýsing av lóghugtakinum ‘avgjærdur meiriluti’.

(1) Er høvuðsreglan og eigur tí at vera høvuðssetningurin.

(2) Er ein formalisma, men ber sjálvsagt til at hava við.

(3) Er ein formalisma, sum vil nakað – hvussu var, um hetta ikki stóð?

(4) Er eitt sera vanligt fyribrigdi í lóg og skal tí ikki lýsast, hvørja ferð tað kemur fyri – og als ikki fleiri ferðir í somu lóg.

1.3 Góða gamla lógarmálið

Norðbúgvar vóru tiknir úr leikum sum løgmenn. Fleiri av hetjunum í íslensku søgunum eru lógvænir. Løgrættur, varting og lögting vóru gomlu føroysku politisku stovnarnir. Teirra siðir síggjast aftur í bretska undirhúsinum og amerikanska hægstarætti, har orðaskiftið – debattin – er tað berandi. Ikki tann doserandi fyrilestarstilurin, sum ræður í rættarhøvlunum og parlamentunum í Europa.

Málið í gomlu lógunum er ofta beinrakið, lætt at skilja og livandi. Sjálvagt hevur tað málið eisini síni brek og lýti. Tað fakliga svikur eisini viðhvørt. Men allir føroyskir lógvænir eiga at lesa Seyðabrævið – og tað væl og virðiliga.

Dømi 4: úr Seyðabrævinum²

12. So eisini teir menn ið skemma góðar menn í orðum ella verkum og hava ikki til at bota. Og teir líta á fæloysi sitt. At teir hava slíka

² Orðaljóðið er tikið beinleiðis úr gamla tekstinum, einans stavsetingin er broytt til føroyskt.

revsing sum xij³ skynsamir menn døma. Løgliga til nevndir⁴ av rættaranum.

Nú um maður er við staddur deilu manna ella keypi. Og vil hann ikki vitni bera lögliga til stevndur. Gjaldi hann kongi eina mørk í silvuri á hvørjum sinni. Hetta til hann ber.

Stíflurin er beinleiðis, umenn formlig, tala. Tað er Magnus lagabøti, ið sjálvur sigur fram lógina. Tá tað stendur ‘at teir hava slíka revsing’ er hetta beinleiðis tala fyri: ‘eg geri á, at teir skulu hava slíka revsing’.

Gevið gætur, at Seyðabrævið saktans kann brúka abstrakt hugtøk sum ‘fæloysi’, ‘deila’ (træta, ósemja), og ‘keyp’. Heldur ikki smæðist tað fyri passivum setningum ‘tilnevndir av rættaranum’. Men setningsbygnaðurin er greiðari, stíflurin lættari og lívligari enn nýfóroskt lógarmál.

Hyggið at stykki 2:

- *Nú er maður við staddur deilu ella keypi.*
- *Og vil hann ikki vitni bera lögliga til stevndur.*
- *Gjaldi hann kongi eina mørk í silvuri á hvørjum sinni. Hetta til hann ber.*

Støðan: Øll fata, hvat hetta er um. Vit síggja fyri okkum skinnklæddar vikingar: summir fara upp at trætast aðrir keypa og selja. Aftanfyrri stendur ein og sær alt.

Reglan, innihald og formur: 1) Maðurin hevur skyldu at vitna, 2) men skal vera tilstevndur á rættan hátt.

Revsingin (sanktiónin): Bótin er ein mørk, hvørja ferð hann noktar.

2.0 Málbygnaðurin

Omanfyri royndi eg at lýsa við dómum, hvussu óneyðugt tað er, at Jústianus er turrur sum mjøl. Oftast er áseting einföld, men orðingin turr og torfør. Tað tykir mær, at vit kunnu skriva jura einfalt. Tað krevur fyrst, at vit geva okkum far um tað málsliga. Næst at geva sær far um tað fakliga. Føroyska málið tykist nýta stuttar setningar, füll og fyrisetingar. Sagnorð bera setningin.

³ Talið 12

⁴ Seyðabrævið brúkar: ‘til nevndir’ og ‘til stevndur’, nú skriva vit ‘tilnevndir’ og ‘tilstevndur’.

Sagnorðið at seta merkir ymiskt alt eftir fyrisetingini. ‘At seta á’ er at taka miðvís áratøk. ‘At seta við’ er at lata, eitt nú, gimbur lamb sleppa at liva og gerast ær. ‘At seta niður’ er at seta epli í jørðina við ávøkstri sum máli. ‘At seta upp’ er at lenda við báti og bíða eftir líkindum. Skal føroyskt lógarmál vera stutt, neyvt og greitt, mugu vit nýta sagnorð saman við fyrisetingum heldur enn samansett navnorð.

At umseta øll tey donsku navnorðini er ikki nóg mikið. ‘Hvis der ved afstemning i bestyrelsen træffes afgørelse om...’ skal ikki umsetast til ‘um tað við atkvøðugreiðslu í nevndini verður tikin avgerð um...’, uttan heldur ‘Ger nevndin av at...’ ella ‘Nú ger nevndin av...’. Sagnorðið ‘at gera’ og fyrisetingin ‘av’ merkja sostatt í lógarmáli tað sama sum ‘at taka avgerð eftir reglu’. Orðið ‘avgerð’ er í lagi, men ‘ger av’ gevur setningum sagorðadám. ‘Við avgerð’ er bert ein óneyðug trongd at brúka eitt navnorð at greiða frá mannagongdini. Á útvarpsmáli eitur tað ‘møguleiki er fyri luttøku í gerð av...’ Á føroyskum ‘Til ber at...’. Sagnorðið ‘at bera’ saman við fyrisetingini ‘til’ merkja ‘møguleiki er fyri’.

Nú eri eg ikki málmaður. Tí skal eg ikki gera ov nógv av ella leggja meir uppfyri, enn eg orki at fara undir. Men eg haldi meg hava kenslu av nøkrum málsligum vandum, eins og eg beri við nakrar góðar vanar.

Vandarnir:

Passivir setningar
Innskotnir setningar
Navnorðagerð (substantivering)
At greiða frá (forklaring)
Tómir setningar
Tilvísingar

Vanarnir

Aktivir setningar
Høvuðssetningar
Sagnorð
At allýsa (definiðión)
Bókligt mál
Skipan

2.1 Passivt og Aktivt

Passivir setningar (tað verður sagt av honum) eru av tí ringa.

Aktivir setningar (hann sigur tað) eru av tí góða.

Í stýrisskipanarlógini stendur: Um tað við atkvøðugreiðslu á løgtingi ... verður samtykt, at løgtingið ikki longur hevur álit á løgmanni

Boðskapurin er tingræðið (parlamentarisman): Løgtingið kann rena løgmann til hús.

Hetta orða teir: <at tingið ikki hevur álit> verður samtykt <við atkvøðugreiðslu> <á lögtingi>.

Vit kunnu heldur siga: Løgtingið kann ... samtykkja misálit á løgmann. Ella: Tá løgtingið samtykkir... Ella: Samtykkir lögtingið... Á góða gamla málinum: Nú samtykkir lögtingið ...

Størsti bágin fyri aktivum setningum er, at vit eiga onki abstrakt grundorð. Í góða gamla málinum brúkti maður orðini ‘maður’ ella ‘menn’. Nú brúkar mann í talumálinum ‘mann’, sum helst er týski ella danski formurin. Trupulleikin er bert, at ‘mann’ er homonymt við hvønnfalsformin av orðinum ‘maður’. Týski upprunin ger, at málmønnum ikki dámar orðið. ‘Maður’ merkir á okkara døgum ikki bæði kynini og er tí heldur ikki væl dámt (millum kvennmanna). So... vit noyðast (helst) at brúka ítøkiligari grundorð: Sorinskrivarin ger... Fólki kunnu... Rætturin ger av... Landsstýrismaðurin ásetur...

Í góða gamla málinum var ofta onki grundorð í slíkum setningum. Tí stuttleikar kann nevast, at setningurin: ‘við lóg skal land byggjast’ er skeiðt umsettur. Sum hann stendur, tykist ‘land’ vera grundorð, og ‘skal byggjast’ er umsøgn. Rætta endurgevingin av formálinum er: ‘við lóg skal land byggja’. Setningurin hevur onki grundorð. Hann merkir ‘um tú fert undir at skipa ta politisku eindina, tey nevna land, eigur tú at gera hetta við lógum’.

2.2 Innskotid og sjálvstøðugt

Dømi 5: RpL § 41

§ 41. Uden for de tilfælde, for hvilke der i denne lov er truffet særlig bestemmelse, kan parterne samt andre, som deri har retlig interesse - de sidstnævnte i straffesager dog først, når sagen er endt - hos justitssekretæren eller, hvor ingen sådan er ansat, hos dommeren forlange udskrift af retsbøgerne, derunder dog ikke stemmegivningsbogen, samt af de øvrige hos retten beroende til en sag hørende, fremlagte dokumenter.

Ja, “hvad skal man sige...” Lixtalið er 94 – alt yvir 60 er ‘meget svært’. Brotið úr Seyðabrævinum hevur lix 24 – millum 20 og 30 er ‘let’.⁵

⁵ W.E. von Eyben: Juridisk Grundbog 3 (1989) s. 26.

Høvuðssetningurin er: Parterne samt andre [kan] hos justitssekretæren eller hos dommeren forlange udskrift af retsbøgerne samt af de øvrige dokumenter. Síðani eru innskotin 6 ymisk fragment:

1. Uden for de tilfælde, for hvilke der i denne lov er truffet særlig bestemmelse,
2. , som deri har retlig interesse
3. - de sidstnævnte i straffesager dog først, når sagen er endt –
4. , hvor ingen sådan er ansat,
5. , derunder dog ikke stemmegivningsbogen,
6. hos retten beroende til en sag hørende, fremlagte

Ritarin (á eingilskum: ‘the draftsman’) noyðist at brúka bæði komma og tankastriku at innskjóta allar setningarnar – og hann skuldi verðið skotin. Tankastrika skal brúkast sum her at gera okkurt serliga sjónskt – ikki bara tí kommani eru uppbrúkt. Parentes skal setast um faktuellar ella aðrar upplýsingar, sum bert skulu vera har fyri ein ordans skyld.

2.3 Navnorð og sagnorð

Í Seyðabrævinum stendur: ‘Nú reka menn hval á land upp.’

Í kunngerð um grind stendur: ‘... ansa eftir, at reglurnar um grindarakstur verða hildnar.’ Munurin er, at hendingin í fyrra færinum verður lýst við sagnorði, í seinna við navnorði.

reka grind <-> grindarakstur

Tað ber ikki til at siga fyri vist, nær hvat teirra er betri. Men er talan um eina handling, eina atferð, eina heimild, so eigur lykloarið, kjarnin í setninginum, oftast at vera eitt sagnorð. Her er í øllum færum heilt galið: ‘við atkvøðugreiðslu á lögtingi verður samtykt’. Ella: *møguleiki* er fyri at... Ella á donskum: der kan foretages *konfiskation*. Ella: Meddelelse om *berostillelse*...

Hetta tykist betri: Tingið *samtykkir*... Sorinskrivarin *ger av*... Reglur um *at leggja* hald á... Rætturin *kann leggja* hald á... Rætturin boðar frá, at hann *steðgar* viðgerðini fyribils. Hinvegin kann vera í lagi at gera teir minni týðandi liðirnar til navnorð. Sí niðanfyri.

2.4 At greiða frá og allýsa (forklaring og definition)

Vanligt orðafelli: ‘Tjóvur trýr, at hvør maður stjelur’

Hetta kundi á lógarmáli itíð: En person, som uden besidderens samtykke borttager en fremmed rørlig ting for at skaffe sig eller andre uberettiget

vinding ved dens tilegnelse, er i den overbevisning, at hver mand uden besidderens samtykke borttager en fremmed rørlig ting for at skaffe sig eller andre uberettiget vinding ved dens tilegnelse.⁶

Gevið gætur, at kjarnin broytist: Tjóvur trýr (sagnorðagerð) -> som er i den overbevisning (navnaorðagerð). Tað fjara (perifera) broytist: Tjóvur (hugtak) -> person, som... (allýsing).

Vit hava sæð slík dømi fyrr.

- Fólkatingsveljari: mand eller kvinde, der har valget til folketinget,
- Avgjördur meiriluti: við atkvøðugreiðslu í lögtinginum, har ið meira enn helmingur av øllum tingmonnum atkvøður fyri.

Viðhvørt ber til at brúka greið hugtøk sum ‘fæloysi’, ‘avgjördur meirluti’. Eru hesi hugtøk ikki alment kend, so kunnu vit lýsa tey í einum setningi fyri seg, ella í eini áseting fyri seg, ella í viðmerkingunum. Eitt nú:

§1 Rættarin tilnevni 12 lógrættufólk. Hesi skulu vera lögtingsveljarar og í øllum lutum vera før fyri at viðgera sakina fullvæl og óvildarliga.

...

§117. Rættarin er formaðurin í lægru rættunum.

...

Viðm. til §1:

Lögtingsveljarar eru tey, ið sambært lóg nr. 113/1997 hava valrætt til lögtingsval.

Hetta er betri enn:

§1 Rættarin (dommeren), som er formand for retten i lavere instans, udnævner 12 uberygtede mænd eller kvinder, der har valget til folketinget, medmindre den pågældende fylder 70 år inden udløbet af det tidsrum, for hvilket grundlisten gælder, eller på grund af åndelig eller legemlig svaghed eller utilstrækkeligt kendskab til det danske eller til det færøske sprog er ude af stand til at fyldestgøre en nævnings og domsmands pligter.

Er neyðugt at greiða frá nøkrum, er tað betri at gera tað í einum eykasetningi til endans enn í einum innskotnum setningi: tjóvur er hann, sum við vinningi fyri eyga, tekur frá øðrum. Heldur enn: hann, sum við vinningi fyri eyga tekur frá øðrum, er tjóvur.

⁶ § 276 í galdandi borgerlig straffelov fyr Føroyar

2.5 Tómt og bókligt

Nógvar tómar málið eru í lógarmáli: til enhver tid, som sådan, i og for sig, sum heild.

Hetta sást í SL § 6(2): Løgtingið eins væl og lögmaður kunnu, nær ið vera skal, skriva út nýval... Hvat merkir ‘nær ið vera skal’? Stóð hetta ikki í setninginum, var tað so bara við hvørt, at val kundi útskrivast? Bara týsdagar kanska? ella á ólavsøku?

Um okkurt *vanliga* bert kann gerast til ávísar tíðir, kann tað vera neyðugt: Lögmaður kann *altíð* halda jól. Føgedretten kan *når som helst* under auktionssagen beskikke en advokat for skyldneren. Saksøkjari kann, *medan málið enn verður fyrireikað*, taka sakarmálið aftur.

Vit sóu omanfyri: [De kan] forlange udskrift af *retsboegerne, derunder dog ikke stemmegivningsbogen, samt af de øvrige hos retten beroende til en sag hørende, fremlagte dokumenter*. Her er orðingin um ikki tóm so óneyðug. ‘retsboegerne og sagens dokumenter, undtaget stemmegivningsbogen’ hevði verið nóg mikið. Skuldi onkur biðið um ‘ikke hos retten beroende’ ella ‘ikke fremlagte dokumenter’, so kundi rætturin í tulking gjørt av, um slík vóru fevnd av hugtakinum ‘sagens dokumenter’.

Viðhvørt er í lagi við meiri skaldsligum og virknum orðingum. Úr Seyðabrævinum: ‘Tað er nú næst at hesir eru teir lutir ið eru landinum hentastir.’ ‘Nú um maður er viðstaddur deilu manna ella keypi’. Við hvørt kann vera gott við stavrími: ‘til fjals og í fjøru’ heldur enn ‘allaðstaðni uttargarðs’, ‘í flestu førum’ heldur enn ‘sum oftast’. Men, tað man vera avmarkað, hvør rúmd er fyri slíkum í lógarteksti.

Meiri pláss er fyri tí, eingilskmenn nevna ‘connectives’ – sambindingarorðum. Orð sum ‘tí’, ‘tessvegna’, ‘men’, ‘heldur’, ‘uttan (heldur)’, ‘hóast’, ‘tá’, ‘tá ið’, ‘so’, ‘tó’, ‘hóast’, ‘síðani’, ‘harnæst’, ‘um’, ‘samstundis sum’ og onnur mong kunnu binda saman setningar.

- Krevjarin kann ikki áleggja kravánum við betri prioritati nakra útreiðslu, *uttan* má sjálvur bera útreiðslurnar av tvingsilssøluni.
- Løgrættufólkini skulu ikki taka eldri revsing hjá tí dømdu við í avgerð um revsing, *tessvegna* mugu partamir ikki leggja fram dómur ella gera vart við gamla revsing.

- Tá dómarnir avger skuldarspurningin, skal hann samstundis áseta verjanum ómaksløn.
- Úr Seyðabrævinum: ‘Men um annar teirra vil ikki ganga. Tá gangi tann ið stevndi hinum í sín haga. Men ikki í hins uttan lögváttan.’

Samanumtikið: ongi fylliorð, men heldur neyðug sambindingarorð, rámandi lýsingar ella greið hugtøk.

2.6 Tilvísing og skipan

Í døminum omanfyri stóð í §69: ‘med de af §70 følgende undtagelser’. Hetta tykist óneyðugt. Tað kann ikki undra, at §70 modifiserar §69. Nakað annað var, um tað var í §117, at undantøkini stóðu.

Tilvísingin kann gerast minni sjónsk: ‘bla bla bla (sí tó §117)’. Ella við ávísingarorðum, sum boða frá einum seinni undantaki: ‘Í flestu førum bla, bla, bla...’, ‘Vanliga bla, bla, bla...’

Tað besta er tó ein greið skipan – dispositión. Hendan kann síggjast aftur í tekstinum.

Skyldu at vitna

§ 113. Nú er onkur viðstaddur deilu ella keypi...

Ikki skyldu at vitna

§ 114. Hesi sleppa undan at vitna:...

Hvussu hetta skal gerast, má tó avgerast fyri hvørja einstaka lóg. Í øllum førum skal skipanin vera logisk og samhangandi.

3.0 Lógarbygnaðurin

Í lógum eru gjarna nakrir afturvendandi lutir:

- Ásetingar
- Materiellar ágerðir (forholdsnormar, direktiv)
- Formligar ágerðir
- Innihaldsligar (materiellar) heimildir (kompetansunormar)
- Formligar heimildir
- Tulkning
- Meting og fyrilit
- Allýsingar (definitiónir)
- Kvalifikatióinir
- Treytir

- Høvuðsreglur
- Undantøk
- Mannagongdir

Hetta er ikki hugsað sum nøkur fullkomin teori (tað verður seinni). Uttan hetta eru fingrareglur hjá einum praktikara.

3.1 Ásetingar

Hugtakið áseting fatar um tað, aðrir nevna bestemmelse, provisio ella provision. Talan er um eina lógargrein, stykki ella setning. Ein áseting fevnir um bæði normar og annað viðhang.

Vanliga eiga vit bert at siga ‘ásett er’, ‘tað er ásett í... at...’ Viðhvørt er tó neyðugt at greina ásetingina nærri. Tá verður hon býtt í tvey sløg av normum, ágerðir og heimildir, umframt mangar ymsar hjálparliðir (kvalifikatióinir, definitiúnir). Saman kunnu ein heimild og ein treyt gerast ein mannagongd. Ein ágerð og ein kvalifikatiún gerast eitt undatak. Hetta eru alt samalt amboð at greina *ásetingina*.

Innihaldsligar (Materiellar) ágerðir

Materiellar ágerðir kunnu vera: ‘Øll kunnu biðja um avrit av rættarbókini’, ‘Høviskligur atburður krevst at teimum, ið eru í rættarsalinum’, ‘Tjóvur er tann, ið tekur frá øðrum’, ‘Øll eldri enn 67 ár eiga rætt til fólkapensjón’.

Materiellar ágerðir avgera, *gera á*, hvat skal vera, sum annars ikki hevði verið. Gamla málið tykist skilja ímillum at *gera á*, at skipa reglu, og at *gera av*, at taka støðu eftir ágjørdu regluni.

Allar skyldur, rættindi, eginleikar ella status, *sum annars ikki høvdu verið*, mugu gerast á í lóg ella aðrari reglu. Ongin kann revsast uttan við dómi. Ongin hevur rætt til almennar pengar uttan við lóg (ella grundlóg).

Formligar ágerðir

Forligar ágerðir kunnu vera: ‘Slík umbøn skal vera rættinum í hendi áðrenn dómsviðgerðin er endað’, ‘stevnandi skal senda lögdeildini umsóknina’, ‘løgliga til stevndur’, ‘uttan lögváttan’.

Hesar *gera á*, *hvussu ella nær* fólk kunnu ella skulu *gera síni rættindi* galdandi ella røkja sínar skyldur.

Innihaldsligar (Materiellar) heimildir

Materiellar heimildir kunnu vera: ‘Sorinskrivarin kunnger nærri reglur...’, ‘tólv skynsamir menn døma tann ákærda’.

Hetta eru fyri tað mest heimildir, ið *myndugleikar* hava at avgera ávís mál ella áleggja skyldur ella veita rættindi.

Formligar heimildir

Formligar heimildir kunnu vera: ‘Landsstýrismaðurin tilnevnir limirnar eftir tilmæli...’, ‘Løgtingsformaðurin loysir tá lögmann úr starvi’.

Hetta eru heimildir, sum reelt liggja einastaðni, men verða formliga avgreidd aðrastaðni.

3.2 Tulating

Ofta er ein áseting bert eitt dømi.

Uttan fyri eitt bakari stendur skrivað ‘hundar eru ikki loyvdur her’. Ásetingin ‘hundar eru ikki loyvdur her’ sigur *beinleiðis* bara, at *hundar* ikki eru loyvdur. Men hvussu við bjarnum ella kettum – ella børnum? Ger tað nakran mun um tey eru tom, smá, í bandi, ella verða borin?

Vit kunnu tí hugsa okkum hundraðtals dømi, har fólk koma inn á bakari ið við ymsum djórum upp á ymsar mátar.

Alt eftir hvussu faktummið (djóraslagið) broytist ella verður kvalifiserað (í bandi, í kurv) kann fylgjan í tulating gerast, at hetta sleppur ella ikki sleppur inn á bakari ið.

Vert er tí at geva sær far um, hvørt tað skal bera til at tulka eina áseting.

Vit hava sæð, at nevningar kunnu vera allir veljarar, men....

1. Medmindre den pågældende fylder 70 år eller på grund af åndelig eller legemlig svaghed eller utilstrækkeligt kendskab til det danske eller til det færøske sprog er ude af stand til at fyldestgøre en nævnings og domsmands pligter.
2. Tó ikki tey, sum eru eldri enn 70 ár, eru ov veik ella hava forðandi málsligar trupulleikar.
3. Hesi skulu vera lögtingsveljarar og í øllum lutum vera før fyri at viðgera sakina fullvæl og óvildarlíga.

Í fyrsta døminum er so greitt ásett, hvat diskvalifiserar ein nevning, at lítið rúm er fyri tulking. Í øðrum døminum ber til at tulka orðini ‘veik’ og ‘málsligar’. Í triðja døminum er sera nógv rúm fyri tulking.

Nevna vit bert fá dømi: ‘hundar’, ‘deilu ella keypi’ so kunnu onnur dømi tulkast uppí. Nevna vit fleiri ávís dømi, ber illa til. Tí má ritarin gera sær greitt, *um* rúmd skal vera fyri tulking, og *hvør* rúmd skal vera.

3.3 Lógniðurstøða (subsumptión)

Juridiska metodan stendur og fellur við hesum:

JUS

FAKTUM

rættarfaktum (*um* A ella B)

rættarfylgja (*so* X)

SUBSUMPTIÓÐ

Dømi 5: itøkilig subsumptión

Jus: (rættarfaktum) um eldri enn 70 ár (rættarfylgja) so diskvalifikatióÐ

Faktum: Persónurin er 89 ár

Subsumptión: Persónurin er diskvalifiseraður

Ritarin má tí gera sær greitt, hvørjar subsumptiónir fylgja av teimum ásettu rættarfakta ella rættarfylgju. Viðhvørt eru rættarfylgjurnar nógvvar, við hvørt skulu lýsast nógv ymisk rættarfakta.

3.4 Meting og fyrilit

Meðan ‘eldri enn 70 ár’ er nóg mikið at avgera øll hugsandi faktum (allur aldrar), so kann ‘vera før fyri’ ikki avgerast líka greitt. *Meting* (skøn) skal tí til í seinna forinum.

Meting byggir á *fyrilit* (kriterier) og *vigan* (afvejning).

Velja vit at geva myndugleikanum eina meting heldur enn greiðar ágerðir at ganga eftir, so mugu vit umhugsa at nevna fyrilit og vigan eisini.

Orðini ‘fullvæl’ og ‘óvildarliga’ siga okkum, at fólkini mugu duga at fata og skilja prógv og annað í sakini, og mugu ikki frammanundan hava tikið støðu. Hetta merkir, at ein røð av fyrilitum kann nýtast: kropslig heilsa,

sálarlig heilsa, aldur ella persónlig stöðutakan til ymisk viðurskipti. Men annars er rættiliga frítt fyri hjá dómaranum at meta um.

3.5 Ymsir liðir

Definiðiónir, kvalifikatióinir og treytir

Víst verður til dømini omanfyri.

Mest týðandi er, at hesir hjálparliðir ikki skulu taka ræði á setninginum, men heldur tryggja presisjónina, at ásetingin verður so neyv sum gjørligt ella ynskiligt er.

Verður rætt atborðið, avgera hesir liðir, um talan er um líttla ella stóra rúmd fyri tulkning, um formliga modifikatióin av eini ágerð ella heimild, um ásetingin er avgjörd ella loyvur meting.

Høvuðsreglur og undantøk. Ofta eru fleiri ymsar reglur í eini áseting. Í dømunum omanfyri sæst ofta, at fleiri reglur eru kroystar saman. Hesar kunnu ofta ásetast greiðari, um kjarnin í ásetingini verður lýstur fyrst. Í einum seinni stykki ella eftir punktum ber so til at lýsa undantøkini.

Mannagongdir. Skal ávís manngongd vera, má hon vera greið.

4.0 Nøkur orð um orð

Ein føroyskur lögfrøðiorðalisti er til. Hesin er tó ikki dagfördur og er merktur av longum, umsettum orðum, ið eru rættiliga trúgv móti teimum donsku upprunaorðunum.

Í hesum riti verður bygt á tvinnanda fyrilit, sum *altíð skulu vigast hvørt móti øðrum:*

- Orðini skulu vera greið
- Orðini skulu vera góð

At orðini skulu vera greið merkir, at tey skulu hava ein greiðan týðning (denotatióin) og ikki vera órógvað av óhepnum hjátýðningum (konnotatióinum).

Eitt orð sum ‘samljóð’ fyri ‘harmoni’ ber ikki til at brúka í lóg, tí orðið hevur týðiligar tilvísingar til tónleik. At ‘samljóða lóggávu’ ljóðar heilt merkiligt. ‘Harmoni’ og ‘harmonisera’ høvdu tí verið brúkt, hóast tey eru fremmandaorð. Orðini eru greið.

At orðini skulu vera góð vísir til uppruna, bending, longd og brúk. Føroysk og norrøn orð eru ofta betri enn fremmand. Stutt orð eru betri enn long. Bændandi orð eru betri enn óbendilig.

Eitt orð sum 'telda' er gott, *bæði* tí tað er sprottið av norrønari rót, og tí tað er stutt. Orðið at 'skora' er gott, tí tað er stutt og bendist lættliga – sama ger, um tað er norrønt ella eingilskt (tað er bæði!).

Uttan at nevna nøvn kunnu vit vísa á nógv 'nýføroysk' orð, sum eru long, nógv samansett og eru óliðilig, óskiljandi ella misskiljandi. Tá eru tey hvørki *góð* ella *'greið'*.